

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.9:343.352

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.30>

АРУТЮНЯН Е.К.

**ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

**THE CONCEPT AND ESSENCE OF ADMINISTRATIVE
AND LEGAL SUPPORT FOR ANTI-CORRUPTION IN UKRAINE**

Мета статті полягає у визначенні поняття та сутності адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні. У статті сформовано, що адміністративно-правове забезпечення протидії корупції – це системно-організована та нормативно-врегульована діяльність суб'єктів публічної влади, спрямована на створення, підтримання та розвиток правових, організаційних, процедурних, інформаційних та інших умов, за яких забезпечується належне запобігання корупційним проявам, своєчасне виявлення корупційних ризиків та реагування на них у межах адміністративно-правових процедур. Адміністративно-правове забезпечення протидії корупції охоплює встановлення імперативних адміністративно-правових норм, визначення повноважень та відповідальності суб'єктів протидії корупції, формування режиму законності та підконтрольності у сфері публічного управління, використання інструментів (форм, методів, засобів, процедур) адміністративного права, спрямованих на мінімізацію корупційних факторів, забезпечення професійних, соціальних та процесуальних гарантій діяльності посадових осіб, а також реалізацію превентивних механізмів для підтримання стійкості публічної служби до корупції. Сутність адміністративно-правового забезпечення протидії корупції полягає у формуванні та функціонуванні спеціально створеного публічно-владного правового механізму, який за допомогою норм адміністративного права, інституційних повноважень, процедурних інструментів, превентивних та контрольних заходів забезпечує створення, підтримання та розвиток належних правових та організаційних умов, що унеможливають, стримують або зводять до мінімуму корупційні ризики у відносинах. Зазначено, що механізм адміністративно-правового забезпечення протидії корупції: – має нормативно-превентивний характер; – реалізується через спеціалізований комплекс адміністративно-правових інструментів; – орієнтований на забезпечення стійкості публічної влади до корупції; – є динамічним, адаптивним та багатовимірним явищем; – відображає баланс між інтересами держави та правами людини.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, адміністративно-правові інструменти, взаємодія, громадський контроль, координація, корупція, міжнародне співробітництво, правова допомога, правове забезпечення, правоохоронні органи, протидія корупції, суб'єкти.

The purpose of the article is to define the concept and essence of administrative and legal support for combating corruption in Ukraine. The article establishes that administrative and legal support for combating corruption is a systemically organized and normatively regulated activity of public authorities aimed at creating, maintaining and

developing legal, organizational, procedural, informational and other conditions under which proper prevention of corruption manifestations is ensured, timely identification of corruption risks and response to them within the framework of administrative and legal procedures. Administrative and legal support for combating corruption includes the establishment of imperative administrative and legal norms, determination of the powers and responsibilities of subjects of combating corruption, formation of a regime of legality and control in the field of public administration, use of instruments (forms, methods, means, procedures) of administrative law aimed at minimizing corruption factors, ensuring professional, social and procedural guarantees for the activities of officials, as well as the implementation of preventive mechanisms to maintain the resilience of the public service to corruption. The essence of administrative and legal support for combating corruption lies in the formation and functioning of a specially created public-authority legal mechanism, which, through the norms of administrative law, institutional powers, procedural instruments, preventive and control measures, ensures the creation, maintenance and development of appropriate legal and organizational conditions that make it impossible, deter or minimize corruption risks in relations. It is noted that the mechanism of administrative and legal support for combating corruption: – has a regulatory and preventive nature; – is implemented through a specialized complex of administrative and legal instruments; – is focused on ensuring the resilience of public authorities to corruption; – is a dynamic, adaptive and multidimensional phenomenon; – reflects the balance between the interests of the state and human rights.

Key words: *administrative-legal relations, administrative-legal instruments, interaction, public control, coordination, corruption, international cooperation, legal aid, legal support, law enforcement agencies, combating corruption, subjects.*

Актуальність теми. Сталість демократичного розвитку нашої держави значною мірою залежить від втілення принципів законності та справедливості, неухильного додержання всіма державними службовцями букви закону, подолання випадків незаконного одержання посадовими особами матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Корупція, яка набула в Україні системного характеру, підриває довіру громадськості до діяльності державних службовців, згубно впливає на економічний та політичний розвиток, становить реальну загрозу національній безпеці більшості країн світу. Корупційні явища завдають значну матеріальну та моральну шкоду великому колу громадян, згубно позначаються на економічній діяльності суб'єктів господарювання, особливо недержавних форм власності. Корупція в правоохоронних органах зменшує ефективність боротьби зі злочинністю, чим спричиняє погіршення криміногенної ситуації в державі. На думку зарубіжних урядовців та підприємців, саме поширення корупції є однією з основних проблем розвитку нормальних економічних відносин України з іншими державами, причиною їх небажання вкладати значні інвестиції у вітчизняну економіку. Зазначене свідчить, що пошук дієвих шляхів протидії корупційній злочинності в Україні є актуальним завданням для нашого суспільства [7, с. 28–35].

Огляд останніх досліджень. Адміністративно-правові механізми запобігання та протидії корупції, діяльність спеціалізованих антикорупційних органів, превентивні та контрольні інструменти, громадський нагляд і формування антикорупційної політики були предметом дослідження таких учених, як: Д. Андрєєв, М. Банчук, О. Безпалова, Ю. Белінський, Д. Бойчук, В. Василевич, Л. Величенко, Р. Войтович, Є. Гетьман, С. Денисюк, О. Задорожний, В. Колесник, М. Кулик, Р. Мельник, М. Мельник, Л. Наливайко, Ю. Ніронка, О. Харитонова, С. Тищенко, Л. Усаченко, В. Фатхутдінов, С. Хвостовцов, Н. Христинченко, Н. Чершова, В. Шкарупа, Р. Штеба, О. Шостко, І. Яцків та інші.

Мета статті полягає у тому, щоб визначити поняття та сутність адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні.

Виклад основних положень. На практиці існують два основні підходи до формування наукового поняття. Перший – офіційний, легальний, що базується на нормативних актах, міжнародних документах та інших джерелах, які мають юридичну силу. Другий – доктринальний, що ґрунтується на дослідженнях учених і фахівців у певній галузі [6, с. 181–196]. За Законом України “Про запобігання корупції”, корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб

або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Відносно наукових трактувань, Р.-В. Кісіль визначає, що корупція – форма субститування формальних, легітимних алгоритмів взаємодії з державно-владними інституціями альтернативним, подекуди оптимальнішим методом нелегітимної кооперації з окремими державними службовцями на засадах комерціалізації адміністративно-розпорядчої діяльності, очевидним видається те, що внаслідок гіпертрофії частки недокументованих (корупційних) схем відбувається мінімізація загальнооблікової фінансово-консолідаційної спроможності, що в подальшому призводить до дефіцитності державного бюджету. Зростання тіньової частини сектора підприємницької діяльності одночасно унеможливує реалізацію функцій державного контролю за діяльністю її партисипаторів, призводячи до не контролюваності господарської діяльності, а це, як відомо, ключова запорука нехтування державними стандартами якості продуктованих суб'єктами господарської діяльності товарів та послуг. Корупція істотно впливає і на механізми ринкової економіки, корелюючи ринкову кон'юктуру за рахунок нейтралізації конкурентних базисів вартісної ідентифікації. Утворене внаслідок цього монополізоване становище окремих суб'єктів господарської діяльності, особливо у сфері виробництва високоліквідної продукції, має наслідком численні зловживання останніми набутим становищем, що виявляється у дисбалансі системи якості-ціна продукції [3, с. 397]. С. Братко комплексно проаналізував наукові підходи до питання розкриття поняття “корупція”. Згідно його аналізу, корупція розглядається як зловживання владою чи посадовим становищем з корисливою метою. За такого розуміння корупції з нею пов'язують будь-яке використання посадовою особою сфери управління (насамперед державної, а інколи – виключно державної) наданої їй влади чи свого посадового становища для незаконного збагачення. Таке розуміння є ширшим за попереднє й охоплює як хабарництво, так і інші форми незаконного збагачення. Таке збагачення може відбуватися внаслідок різних посадових махінацій із нерухомістю та іншим майном, цінними паперами, в тому числі шляхом розкрадання майна з використанням посадового становища [4, с. 66–77]. Також, корупцією називається використання посадових повноважень, статусу посади, а також і авторитету та пов'язаних із ними можливостей для задоволення особистого чи групового інтересу. Це тлумачення корупції має такі особливості: 1) поряд із використанням влади чи посадових повноважень корупцією визнається використання авторитету посади та пов'язаних із ним можливостей; 2) задоволення інтересів третіх осіб шляхом неправомірного використання можливостей, які надає особі її посада, можливе лише тоді, коли такі інтереси є груповими [4, с. 66–77]. Окрім того, корупція розглядається як зловживання владою чи посадовим становищем, учинене збудь-яких особистих мотивів. Причиною неправомірного використання посадовою особою влади чи посадового становища є не лише корисливі, а й будь-які інші особисті мотиви – особиста вигода в широкому розумінні цього слова. По суті, корупцією визнається задоволення будь-якого особистого інтересу шляхом посадового зловживання. При цьому дехто дослідників вважає, що від посадового зловживання вигоду одержує сам винний, на думку інших – корупційне діяння може вчинятись в інтересах третіх осіб. Крім того, особистий інтерес корупціонера може задовольнятися за допомогою задоволення інтересів третіх осіб. Корупційне діяння є суспільно небезпечним, оскільки посадова особа ставить приватні (свої, іншої особи чи груп осіб) інтереси вище за інтереси суспільства й держави ат задоволення їх шляхом неправомірного використання наданої їй влади [4, с. 66–77].

Корупцію, В. Трепак, визначає як соціальне, системне явище, що полягає в неправомірному використанні особами, які мають владні чи управлінські повноваження, власного становища, статусу, авторитету в особистих або корпоративних інтересах, що призводить до розкладання, деградації влади та соціального управління. Специфічними, ідентифікуючими ознаками корупції є: соціальне явище; системність; дисфункція процесів соціального управління в усіх сферах життя суспільства як наслідок корупції; прояв як множинність корисливих зловживань службовими повноваженнями в державному, муніципальному та приватному секторах, різних форм підкупу-продажності службовців [6, с. 181–196].

З аналізу вищевикладеного, на наш погляд, корупція – це системне соціально-правове явище, яке полягає в умисному використанні особою наданих їй владних, управлінських чи репутаційних повноважень, а також пов'язаних з ними можливостей або авторитету посади, всупереч встановленим нормативним алгоритмам, з метою отримання неправомірних матеріальних чи нематеріальних переваг для себе, інших осіб чи груп. Корупційна поведінка підміняє легітимні

механізми публічного управління приватними інтересами, деформує функції держави та інститутів влади, руйнує конкурентне середовище, сприяє тінізації економічних процесів та породжує дисбаланс між публічним обов'язком та приватною вигодою. Корупція виявляється у множинності форм корисливих або інших особисто вмотивованих зловживань та є одним із ключових факторів деградації механізмів соціального контролю, довіри та ефективного функціонування держави й суспільства.

Розуміючи, що корупція є деструктивним явищем, слід розуміти, що таке поняття неможливе без правового та управлінського впливу держави. Такий вплив в більшій мірі регулюється саме адміністративним правом. Тому, важливо проаналізувати цей взаємозв'язок – адміністративного права та корупції. На наш погляд, одним із таких зв'язних елементів є адміністративно-правове забезпечення протидії корупції. Адміністративно-правове забезпечення О. Гумін розглядає у широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини буде вестися мова. До основних елементів адміністративно-правового забезпечення О. Гумін відносить: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [8, с. 46–50].

Л. Чистоклетов, О. Хитра вважають, що адміністративно-правове забезпечення – це адміністративно-правова основа впливу суб'єктів державно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління та їх діяльність, спрямована на формування, використання й удосконалення зазначеної основи з метою реалізації цілей адміністративного права. Механізм адміністративно-правового забезпечення є системою, яку утворюють юридичні та фізичні особи, завдяки діям котрих формується, функціонує й вдосконалюється це забезпечення, а також принципи, форми, методи адміністративно-правового регулювання та управлінські технології [9, с. 173–180].

І. Шопіна вважає, що поняття адміністративно-правового забезпечення в умовах правового режиму воєнного стану сформульовано як упорядкування системи адміністративно-правових відносин за допомогою широкого арсеналу адміністративно-правових засобів і процедур з метою підвищення рівня фізичної, психологічної та економічної захищеності людини і громадянина під час бойових дій, забезпечення національної стійкості та створення передумов для свідомого і добровільного виконання громадянами України свого військового обов'язку. При цьому, вченою обґрунтовано, що спільними рисами адміністративно-правового забезпечення та адміністративно-правового регулювання є упорядковуючий вплив на суспільні відносини, наявність спеціальних адміністративно-правових засобів, спрямованість на досягнення сталого функціонування держави і суспільства. Для адміністративно-правового регулювання основною метою виступає реалізація волі держави, для адміністративно-правового забезпечення – узагальнених потреб та інтересів громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності, територіальних громад та окремих громадян. Під час правового режиму воєнного стану, за умови наявності балансу своєї реалізації, адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правове забезпечення посилюють одне одне, забезпечуючи максимальну акумуляцію людських, економічних, науково-освітніх, технічних та технологічних ресурсів для ефективної відсічі збройній агресії противника [10, с. 550–554].

Якщо проаналізувати суміжні категорії, то цікавою вбачається думка Ю. Голодник, що ґрунтується на тому, що адміністративно-правове забезпечення діяльності правоохоронних органів – це сукупність владно-правових, взаємопов'язаних організаційних та інших правових форм, методів, способів, за допомогою яких забезпечуються захист конституційного ладу України, права та свободи громадян, охорона і захист інтересів суспільства і держави. До структури адміністративно-правового забезпечення правоохоронних органів вчена відносить такі елементи: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення – суспільні відносини, що виникають в ході реалізації суб'єктами владних повноважень правоохоронної діяльності; 2) суб'єкти адміністративно-правового забезпечення – правоохоронні органи, їхні посадові і службові особи, функції, повноваження, права та обов'язки, що регламентовані норми права – адміністративно-правими нормами; 3) адміністративно-правові норми (сукупність правових норм) забезпечують діяльність право-охоронних органів з метою реалізації завдань і функцій держави, мають переважно

імперативний характер; 4) адміністративно-правові відносини (правові відносини) завжди мають публічний характер, виникають і припиняються з настанням юридичних фактів; 5) гарантії професійної діяльності правоохоронців охоплюють комплекс закріплених у нормативно-правових актах організаційних, правових, економічних та соціальних гарантій правоохоронця [11].

Відносно спеціальних категорій, то позиція Н. Шинкаренко визначається тим, що основними рисами механізму адміністративно-правового запобігання корупції є наступні риси цього механізму: (1) розглядуваний механізм поєднує в собі такі елементи як: норми адміністративного права, форми адміністративного права, методи адміністративного права, процедури реалізації адміністративно-правових норм і норми, принципи й методи, які безпосередньо стосуються запобігання корупції; (2) означений механізм спрямовано на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання корупції; (3) запобігання корупції – це недопущення, завчасне відвертання корупційних діянь; (4) цей механізм являє собою процес, що містить певні стадії (етапи) реалізації; (5) розглядуваний механізм містить наступні елементи: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела права, публічну адміністрацію, принципи діяльності публічної адміністрації, індивідуальні акти публічної адміністрації, адміністративно-правові відносини, форми адміністративного права, тлумачення норм адміністративного права, методи адміністративного права, процедури реалізації адміністративно-правових норм, принцип законності [2, с. 104–112; 5, с. 213–214].

Ю. Коваленко вважає, що адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України – це один з видів державно-правового механізму в інформаційній сфері, основні елементи якого врегульовуються нормами адміністративного законодавства, які закріплюють правові принципи, методи та порядок здійснення повноважними суб'єктами функцій з приводу збору, опрацювання, систематизації, зберігання, надання інформації про стан корупції та протидії корупції в правоохоронних органах України з використанням обраного комплексу технічних засобів, а також гарантування, забезпечення та оптимізації означених функцій [2, с. 104–112].

Висновки. Загалом, можна вважати, що адміністративно-правове забезпечення протидії корупції – це системно-організована та нормативно-врегульована діяльність суб'єктів публічної влади, спрямована на створення, підтримання та розвиток правових, організаційних, процедурних, інформаційних та інших умов, за яких забезпечується належне запобігання корупційним проявам, своєчасне виявлення корупційних ризиків та реагування на них у межах адміністративно-правових процедур. Адміністративно-правове забезпечення протидії корупції охоплює встановлення імперативних адміністративно-правових норм, визначення повноважень та відповідальності суб'єктів протидії корупції, формування режиму законності та підконтрольності у сфері публічного управління, використання інструментів (форм, методів, засобів, процедур) адміністративного права, спрямованих на мінімізацію корупційних факторів, забезпечення професійних, соціальних та процесуальних гарантій діяльності посадових осіб, а також реалізацію превентивних механізмів для підтримання стійкості публічної служби до корупції.

Сутність адміністративно-правового забезпечення протидії корупції полягає у формуванні та функціонуванні спеціально створеного публічно-владного правового механізму, який за допомогою норм адміністративного права, інституційних повноважень, процедурних інструментів, превентивних та контрольних заходів забезпечує створення, підтримання та розвиток належних правових та організаційних умов, що унеможливають, стримують або зводять до мінімуму корупційні ризики у відносинах.

У своїй сутності, механізм адміністративно-правового забезпечення протидії корупції:

- має нормативно-превентивний характер;
- реалізується через спеціалізований комплекс адміністративно-правових інструментів;
- орієнтований на забезпечення стійкості публічної влади до корупції;
- є динамічним, адаптивним та багатовимірним явищем;
- відображає баланс між інтересами держави та правами людини.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 2. С. 104–112.
3. Кісіль Р.-В. В. Онтологічний аспект дослідження проблематики впливу феномена корупції на фундаментальні засади забезпечення конституційного правопорядку в Україні та світі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія юридична. 2014. Вип. 1. С. 389–399.
4. Братков С. Поняття корупції та її феноменологія. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 4. С. 66–77.
5. Шинкаренко Н.В. Адміністративно-правовий механізм запобігання корупції в органах поліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 209–215.
6. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 181–196.
7. Гришук М. Передумови виникнення та протидії корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 2. С. 28–35.
8. Гумін О. М. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.
9. Чистоклетов Л. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 3. С. 173–180.
10. Шопіна І.М. Адміністративно-правове забезпечення та адміністративно-правове регулювання: співвідношення понять. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 550–554.
11. Голодник Ю. Адміністративно-правове забезпечення діяльності правоохоронних органів України. *Молодий вчений*. 2023. № 12 (124). С. 127–130.